

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Beelden van een verzonken wereld : het fotoalbum 'Herinneringen aan Hotel Lawoe'

Onderwater, T.

Citation

Onderwater, T. (2021). Beelden van een verzonken wereld : het fotoalbum 'Herinneringen aan Hotel Lawoe'. *Tijdschrift Voor Zeegeschiedenis*, 40(1), 73-76. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4306370>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4306370>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Op de radar

Beelden van een verzonken wereld. Het fotoalbum 'Herinneringen aan Hotel Lawoe'

Op 27 februari 1942 om 17.13 uur zag matroos Willem van der Mark hoe een gigantische explosie Hr.Ms. *Kortenaer* uit het water tilde, het schip doormidden brak en in de golven deed verdwijnen. Van der Mark was oorlogsroerganger op Hr.Ms. *Java* en stond afwisselend op de brug en bij kanon 2, op de bak van de kruiser. Toen hij rond 23.30 uur de brug verliet om het geschut te bemannen, werd ook de *Java* door een torpedo geraakt.¹ Na een enorme knal in de achtermunitiebergplaats helde de kruiser onmiddellijk sterk naar stuurboord over, brak het achterschip af en sloegen de vlammen uit het schip. Niet lang daarna zonk ook Hr.Ms. *De Ruyter*. Met het vlaggenschip van het geallieerde eskader ging ook de koloniale wereld ten onder.

Hoe anders zag de wereld eruit in augustus 1941. Een half jaar voor de tragische zeeslag verbleef Van der Mark in Hotel Lawoe in Sarangan, op de zuidhelling van de vulkaan Lawu aan de weg tussen Madiun (Oost-Java) en Surakarta (Midden-Java). De Bataafsche Petroleum Maatschappij stelde het verlofhotel tussen februari en oktober 1941 ter beschikking aan de Koninklijke Marine. Marinemannen en mariniers die volgens *De Sumatra Post* 'vaak weken achtereens niets anders dan water en lucht hebben gezien – en dat onder oorlogsomstandigheden'² konden hun jaarlijkse verlof in het hotel doorbrengen. Zij waren na de Duitse inval in Nederland tot aan de aanval op Pearl Harbor vrijwel constant op zee geweest voor het verrichten van patrouilletaken, escortering van koopvaardij, bewaken van zeegaten en paraatheidsoefeningen. Vakantie in het schilderachtige Sarangan, dat door zijn ligging op 1.400 meter hoogte een koel klimaat heeft, vormde daarop een welkome afwisseling.

In 1941 beheerden het echtpaar Hendrik en Gerritje Lafeber het berghotel, waar tussen februari en oktober 1941 vierhonderd marinemannen verbleven.

1 Nederlands Instituut voor Militaire Historie te Den Haag (NIMH), Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog, Collectie 1 (KM WO II), inv. nr. 298, Verslag matroos der eerste klasse W.J.C. van der Mark, 21 februari

1946.

2 Anoniem, 'Voor onze Jantjes: Ontwikkeling en ontspanning', *De Sumatra Post*, 1 februari 1941.

Schepelingen en mariniers in Hotel Lawoe, juni 1941. Met uitzondering van matroos der eerste klasse Van Onselen (bovenste rij, geheel links) en marinier der eerste klasse Van Dijk (onderste rij, geheel rechts) sneuvelden alle geportretteerden aan boord van Hr.Ms. *Java* tijdens de Slag in de Javazee.

Van de negenhonderd militairen die op de fatale 27 en 28 februari met de *Kortenaer*, de *Java* en de *De Ruyter* ten onder gingen, hadden er 53 in Hotel Lawoe verbleven. Het lot van deze militairen staat symbool voor de ondergang van het Nederlandse imperium in Zuidoost-Azië. Ook de geschiedenis van Hotel Lawoe en Sarangan getuigen daarvan. Tijdens de Japanse bezetting werd het hotel als interneringskamp gebruikt voor Europese vrouwen, terwijl Sarangan driehonderd uit de Nederlandse internering teruggekeerde 'Duitse' vrouwen en kinderen huisvestte.³ Tijdens de onafhankelijkheidsoorlog leidde de Indonesische krijgsmacht inlichtingenofficieren op in Sarangan.⁴ Op kerstavond 1948 staken terugtrekkende Indonesische militairen het dorp in brand. 'Vom Hotel Lawoe wälztzen sich dicke, schwarzbraune Rauchwolken dem Dorfe zu', vertelde een Duitse ooggetuige.⁵ Het hotel werd niet meer herbouwd.⁶

Mevrouw Lafeber kreeg op 10 juni 1941 als verjaardagscadeau een leeg fotoalbum van 'haar Marine-kinderen'.⁷ Hendrik Lafeber vulde het fotoalbum met

3 NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies te Amsterdam, Indische Collectie, Collectie 400, inv. nr. 403, Verslag J.M.C. Ridder-Frieling, ongedateerd; Ibidem, inv. nr. 2650, Verslag A. Smits, 8 mei 1947. Niet alleen Duitse staatsburgers werden geïnterneerd, maar ook 'vijandelijke onderdanen'. Zie: C. van Heekeren, *Batavia seint: Berlijn* (Amsterdam 1986) 34.

4 Nationaal Archief te Den Haag, Netherlands Forces Intelligence Service en Centrale Militaire Inlichtingendienst in Nederlands-In-

dië, toegang nummer 2.10.62, inv. nr. 6603, Opleiding Indonesische inlichtingendienst in Sarangan, 9 januari 1948.

5 B. Adler, *Stacheldraht und Bambusspeere: Indonesiens verdrängte Geschichte* (Tübingen 2018) 73.

6 N. Wiedenhof, 'Vakantie in Indonesië: Een tropische verrassing', *Moesson: Onafhankelijk Indisch Tijdschrift* 28:2 (1983) 20-21.

7 Marinemuseum Den Helder, Collectie-nummer A/004/173, Fotoalbum 'Herinneringen aan Hotel Lawoe'.

Ringsteekwedstrijd bij het Meer van Sarangan, augustus 1941. Matroos Willem van der Mark zit op het meest rechter paard.

ruim vierhonderd foto's die marinemannen geschoten hadden en naar hem opstuurden. Hij voorzag de afbeeldingen van bijschriften en plaatste achterin het album een namenlijst met stamboeknummers, rangen en verblijfsdata. Tijdens de oorlog loodste Lafeber het fotoalbum, dat hij de naam 'Herinneringen aan Hotel Lawoe' gaf, door verschillende Japanse burgerinterneringskampen. In 2001 schonk zijn dochter het aan het Marinemuseum in Den Helder.

Het fotoalbum van het echtpaar Lafeber geeft een uniek beeld van de periode net voor de ondergang van de Nederlandse koloniale wereld. De koloniale verhoudingen springen in het oog: Indonesiërs figureren als gids, kapper, *baboe* of *djongs*. Dat officieren en Indonesische schepelingen niet geportretteerd werden, komt mede doordat de marineleiding verblijf in het hotel alleen openstelde voor diegenen 'wier naaste familie niet in Indië vertoeft'.⁸ Centraal staan de beslommeringen van de verlofgangers, die volgens een matroos 'werden behandeld als oliebaronnen'.⁹ Om de saamhorigheid te vergroten en rang- en standsverschillen te vervagen, mochten de militairen het uniform verwise-

8 NIMH, KM WO II, inv. nr. 90, Circulaire kapitein-ter-zee P. Koenraad, 'Doorbrennen verlof in berghotel "Lawoe" te Sarangan', 27 januari 1941.

9 A. Kannegieter, *Adriaan Kannegieter ging*

naar de marine, maakte een wereldreis en werkte als Japans krijgsgevangene aan de aanleg van de Burma spoorlijn (3e druk; Spijkenisse 1998) 37.

len voor een 'licht sportcostuum zonder distinctieven'.¹⁰ Vrijetijdsleding was daarnaast geschikter voor de activiteiten die geboden werden in Sarangan. Na ontbijt op bed konden de marinemannen voor verschillende soorten dagbesteding kiezen: paardrijden, zwemmen en kanoën op het Meer van Sarangan of het beklimmen van de 3.625 meter hoge vulkaan. De middagen werden gevuld met borrels op de veranda van het hotel, met een fenomenaal uitzicht over het meer en het met tjemara- en pijnbomen bedekte berglandschap.

Het album geeft de marinemannen een gezicht. Het schetst een beeld van de bedrieglijke rust voor de Japanse bezetting en de daaropvolgende dekolonisatiestrijd. 'Herinneringen aan Hotel Lawoe' biedt ons daarmee beelden van een verzonken wereld.

TICO ONDERWATER

10 Anoniem, 'Voor onze Jantjes: Ontwikkeling en ontspanning', *De Sumatra Post*,

1 februari 1941.